

บทที่ 4

ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องการความช่วยเหลือทางกฎหมาย

เนื่องจากสิทธิของผู้ต้องการประการหนึ่งที่สำคัญก็คือสิทธิในการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายโดยทนายความถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมที่มีความสำคัญในการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องการได้รับความยุติธรรมในการต่อสู้คดีอาญาเป็นอย่างมาก แต่ในปัจจุบันทนายความยังไม่สามารถเข้าไปคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องการต่อสู้คดีอาญาได้อย่างเต็มที่เพราะปัญหาต่างๆ โดยในบทนี้ผู้เขียนขอกล่าวถึงปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายดังต่อไปนี้

4.1 ปัญหาการคุ้มครองสิทธิการมีทนายความของผู้ต้องหาในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

สิทธิในการมีทนายความตามกฎหมายไทยนั้นมีปัญหาในเรื่องที่ทนายความไม่สามารถที่จะเข้ามาในคดีได้ตั้งแต่ในกระบวนการจับกุมสิทธิของผู้ต้องหาจึงได้รับความกระทบกระเทือนอย่างมากโดยเฉพาะในการจับกุมนั้นเจ้าพนักงานตำรวจจะต้องแจ้งแก่ผู้ถูกจับว่าเขาถูกจับแล้วสั่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานตำรวจพร้อมด้วยผู้จับ แต่ถ้าหากจำเป็นก็ให้จับตัวไป เมื่อผู้ถูกจับไปถึงที่ทำการของตำรวจแล้ว ถ้ามีหมายจับก็ให้เอาออกอ่าน พร้อมทั้งแจ้งเหตุที่จับด้วย ซึ่งแต่เดิมในชั้นจับกุมนี้ยังไม่มีการแจ้งสิทธิใดๆ แก่ผู้ต้องหาในขณะที่จับกุม โดยได้กำหนดให้เจ้าพนักงานตำรวจซึ่งได้รับมอบตัวผู้ถูกจับมีหน้าที่แจ้งให้ผู้ต้องหาทราบถึงสิทธิของผู้ต้องหา อันเป็นการไม่ถูกต้อง เพราะในคดีที่ผู้ต้องหาถูกจับส่วนใหญ่ ผู้ต้องหาจะได้รับการรับสารภาพในขณะที่ผู้ต้องหาตกอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าพนักงาน ซึ่งโดยหลักแล้วผู้ต้องหาย่อมมีสิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำใดๆ นับแต่เริ่มถูกจับกุมไปจนถึงการสอบสวน จนกว่าจะได้รับการแจ้งถึงสิทธิการมีทนายความและผู้ต้องหาส่วนใหญ่ก็มิได้รู้ถึงสิทธิอันนี้ ทั้งนี้ตำรวจอ้างว่าสิทธิดังกล่าวนี้มีบัญญัติอยู่ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7 ทวิ (เดิม) โดยผู้รับมอบตัวผู้ต้องหา มีหน้าที่แจ้งสิทธิดังกล่าวให้ผู้ต้องหาทราบ แต่ในชั้นจับกุมไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ตำรวจผู้จับมีหน้าที่แจ้งสิทธิให้ผู้ต้องหาทราบ ทำให้ผู้ต้องหาให้การรับสารภาพโดยมิได้มีการพบและปรึกษาทนายความก่อนที่จะถึงสถานีตำรวจซึ่งเป็นการกระทำที่ทำให้ผู้ต้องหาไม่ได้รับความยุติธรรมในการดำเนินคดี นอกจากนี้ผู้ที่รับมอบตัวผู้ต้องหา กลับไม่ยอมแจ้งสิทธิดังกล่าวให้ผู้ต้องหาทราบเพราะอาจจะเกิดความไม่สะดวก

และความยุ่งยากในการสอบสวนคดีบ่อยครั้งจึงทำให้สิทธิของผู้ต้องหาในการมีทนายความ
ถูกกระทบกระเทือนและทำให้ผู้ต้องหาไม่ได้รับความเป็นธรรมในการต่อสู้คดีเท่าที่ควรจะเป็น

4.1.1 ปัญหาในชั้นควบคุมหรือจับกุม

ปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตามมาตรา 7/1 (1) และ (2) ประกอบ
มาตรา 83 วรรคสอง และมาตรา 84 วรรคสอง กล่าวคือ

มาตรา 7/1 วางหลักไว้ว่า ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือยังมีสิทธิแจ้งหรือ
ขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งถูกจับหรือผู้ซึ่งต้องหาไว้วางใจทราบถึงการถูกจับและ
สถานที่ที่ถูกควบคุมในโอกาสแรกและให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหามีสิทธิดังต่อไปนี้ด้วย คือ

- (1) พบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว
- (2) ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน
- (3) ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อญาติได้ตามสมควร
- (4) ได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือ

ตำรวจซึ่งรับตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหามีหน้าที่แจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหานั้นทราบในโอกาสแรกถึง
สิทธิตามวรรคหนึ่ง¹

มาตรา 83 วรรค 2 ได้วางหลักไว้ว่า ในการที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับ ต้องแจ้งข้อกล่าวหา
ให้ผู้ถูกจับทราบหากมีหมายจับให้แสดงต่อผู้ถูกจับ พร้อมทั้งแจ้งด้วยว่าผู้ถูกจับมีสิทธิจะไม่ให้การ
หรือให้การก็ได้ถ้อยคำของผู้ถูกจับนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้ และผู้จับมี
สิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ ถ้าผู้ถูกจับประสงค์จะแจ้งให้ญาติ
หรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจทราบถึงการจับกุมที่สามารถดำเนินการ โดยสะดวกและไม่เป็นการขัดขวาง
การจับหรือการควบคุมผู้ถูกจับหรือทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใดก็ให้
เจ้าพนักงานอนุญาตให้ผู้ถูกจับดำเนินการได้ตามควรแก่กรณีในการนี้ให้เจ้าพนักงานผู้จับนั้นบันทึก
การจับดังกล่าวไว้ด้วย²

กรณีที่ราษฎรเป็นผู้จับ มาตรา 84 วรรค 2 ได้วางหลักไว้ว่า ให้พนักงานฝ่ายปกครอง
หรือตำรวจซึ่งมีผู้นำผู้ถูกจับมาส่ง แจ้งให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาให้ได้รับการดูแลโดยมีสิทธิติดต่อกับ
บุคคลภายนอก ได้แก่ ญาติหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจ รวมทั้งสิทธิที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการ
เฉพาะตัวด้วย³

¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 7/1.

² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 83.

³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 84.

จากการศึกษาพบว่า ในสภาพที่เป็นจริงการให้สิทธิแก่ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาในการพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวมักไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง เนื่องจากผู้ถูกจับ หรือผู้ถูกควบคุมตัวหรือผู้ต้องหามักจะขาดความรู้ความเข้าใจทางด้านกฎหมายและไม่รู้ถึงสิทธิของตน อีกทั้งกฎหมายบัญญัติเพียงให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับตัวผู้ถูกจับมีหน้าที่เพียงแจ้งสิทธิในการที่จะพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวเท่านั้น แต่ไม่มีหน้าที่ในการจัดหาทนายความให้และบางครั้งมีการละเลยไม่มีการแจ้งสิทธิแก่ผู้ต้องหา ที่มีฐานะยากจนไม่สามารถที่จะว่าจ้างทนายความมาให้ความช่วยเหลือได้ จึงเป็นเหตุให้ผู้ถูกจับ ผู้ถูกควบคุมตัว หรือผู้ต้องหาไม่ได้รับความคุ้มครองสิทธิอย่างแท้จริง ทั้งที่ในชั้นควบคุมตัวหรือชั้นจับกุมเป็นจุดเริ่มต้นในการเข้าสู่กระบวนการตกเป็นผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ดังนั้นหากผู้ถูกจับกุมหรือผู้ถูกควบคุมตัวได้รับความคุ้มครองสิทธิในการมีทนายความในการให้คำปรึกษาและแนะนำถึงสิทธิต่างๆ ของผู้ต้องหาและแนวทางในการต่อสู้คดีตั้งแต่เริ่มต้นของการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ย่อมก่อให้เกิดความเป็นธรรมและเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกจับหรือผู้ถูกควบคุมตัว หรือผู้ต้องหาในคดีอาญาอย่างแท้จริง ดังนั้นในชั้นจับกุมหรือชั้นควบคุมตัวนอกจากให้พนักงานสอบสวนหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้รับตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหามีหน้าที่แจ้งสิทธิแก่ผู้ถูกควบคุมตัว ถูกจับหรือผู้ต้องหาว่ามีสิทธิพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวและมีสิทธิให้ทนายความเข้าฟังการสอบปากคำในชั้นสอบสวนแล้ว ควรกำหนดให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจนั้นต้องถามผู้ถูกควบคุมตัว ผู้ถูกจับหรือผู้ถูกควบคุมตัวอีกว่า มีทนายความหรือไม่ หากไม่มีทนายความต้องการให้รัฐจัดหาทนายความให้หรือไม่ด้วย หากต้องการทนายความ ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจมีหน้าที่จัดหาทนายความให้แก่ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมโดยเร็ว

เมื่อกฎหมายบัญญัติให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจต้องแจ้งสิทธิให้แก่ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาทราบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 แต่ผลในทางกฎหมายของมาตราดังกล่าวไม่ได้บัญญัติให้ศาลไม่รับฟังถ้อยคำของผู้ถูกจับหรือของผู้ต้องหาที่ให้ต่อพนักงานสอบสวนหลังจากที่เจ้าพนักงานไม่ปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนดซึ่งต่างจากกรณีตามมาตรา 134/4 ซึ่งบัญญัติไว้ชัดเจนว่า หากพนักงานสอบสวนไม่ปฏิบัติตามที่กฎหมายบัญญัติ ผลก็คือถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนไม่ปฏิบัติตามที่กฎหมายบัญญัติ ผลก็คือถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนย่อมรับฟังไม่ได้ เมื่อบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 ดังกล่าว มิได้มีบทบัญญัติไว้ จึงมีผลทำให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งรับมอบตัวผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาละเลยการแจ้งสิทธิได้ เพราะการละเลยดังกล่าวไม่มีผลทำให้การจับกุมหรือการควบคุมตัวไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่อย่างใด ถึงแม้จะมีผลในทางกฎหมายอาญาเจ้าพนักงานอาจมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 หากการไม่ปฏิบัติตามที่

กฎหมายบัญญัติก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาแต่ก็เป็นเรื่องที่ยากจะเอาผิดต่อพนักงานสอบสวนได้เพราะผู้ต้องหาไม่ได้รู้ถึงสิทธิดังกล่าว

ดังนั้น เมื่อกฎหมายกำหนดกลไกในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขังให้สามารถมีสิทธิพบและปรึกษาทนายความรวมทั้งให้ทนายความมีสิทธิเข้าฟังการสอบปากคำตนในชั้นสอบสวนได้ทนายความจึงมีบทบาทสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาตั้งแต่เริ่มต้นของการถูกดำเนินคดีอาญา ทั้งนี้เพื่อให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาให้รู้ถึงสิทธิของตนตามที่กฎหมายบัญญัติรับรองไว้ในขณะเดียวกันก็เป็นการตรวจสอบมิให้เจ้าพนักงานตำรวจหรือพนักงานฝ่ายปกครองผู้ทำการจับกุมควบคุมตัวกระทำโดยมิชอบต่อผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมตัว อันสอดคล้องกับหลักของบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ⁴

ดังนั้น จึงควรมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในมาตรา 7/1 โดยกำหนดให้หากพนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ปฏิบัติตามที่กฎหมายบัญญัติเกี่ยวกับการแจ้งสิทธิต่างๆ ให้ถือว่าการจับกุมหรือการควบคุมตัวเป็นการไม่ชอบด้วยกฎหมายและไม่ให้ศาลรับฟังถ้อยคำของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่ให้ต่อพนักงานสอบสวนหลังจากที่เจ้าพนักงานไม่ปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนด อันจะทำให้เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจตระหนักถึงหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องกระทำอันเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมตัวในคดีอาญา ถึงแม้ตามมาตรา 84 วรรคท้ายจะวางหลักไว้ว่าถ้อยคำใดๆ ที่ผู้ถูกจับให้ไว้ต่อเจ้าพนักงานผู้ถูกจับหรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจในชั้นจับกุมหรือรับมอบตัวผู้ถูกจับถ้าถ้อยคำนั้นเป็นคำรับสารภาพของผู้ถูกจับว่าตนได้กระทำความผิดห้ามมิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐานแต่ถ้าเป็นถ้อยคำอื่นจะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกจับได้ต่อเมื่อได้มีการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่ง หรือตามมาตรา 83 วรรค 2 แก่ผู้ถูกจับแล้วแต่กรณี แต่ก็ยังไม่เป็นหลักประกันเพียงพอในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขังตามมาตรา 7/1

4.1.2 ปัญหาในชั้นสอบสวน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 ซึ่งเป็นหลักการที่แก้ไขขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และเพื่อให้เข้าใจถึงความสอดคล้องของบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการมีทนายความของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาของประเทศไทย โดยเฉพาะในชั้นสอบสวนนี้เมื่อพิจารณาหลักการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 ที่วางหลักไว้ว่าในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหา

⁴ สิทธิการมีทนายความของผู้ต้องหาเมื่อถูกดำเนินคดีอาญา (น.63), โดย พิเชฐ อุหาทอง, 2555, เอกสารวิชาการ การอบรมหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง รุ่นที่ 16 วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม

อายุไม่เกิน 18 ปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การ ให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ก่อนเริ่มถามคำให้การ ให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความให้รัฐจัดหาทนายความให้

การจัดหาทนายความตามวรรคหนึ่งหรือวรรคสอง ให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติตามหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวงและให้ทนายความที่รัฐจัดหาให้ได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด โดยได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง

เมื่อได้จัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาตามวรรคหนึ่ง วรรคสอง หรือวรรคสามแล้ว ในกรณีจำเป็นเร่งด่วน หากทนายความไม่อาจมาพบผู้ต้องหาได้ โดยไม่แจ้งเหตุขัดข้องให้พนักงานสอบสวนทราบ หรือแจ้งแต่ไม่มาพบผู้ต้องหาภายในเวลาอันสมควร ให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนผู้ต้องหาไปได้โดยไม่ต้องรอทนายความ แต่พนักงานสอบสวนต้องบันทึกเหตุอันไว้ในสำนวนการสอบสวนด้วย⁵

จากบทบัญญัติดังกล่าวมีข้อพิจารณาต่อไปว่า ผลทางกฎหมายของการไม่ปฏิบัติตามมาตรา 134/1 ดังกล่าว มีผลอย่างไร ซึ่งกรณีนี้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/4 วรรคท้าย บัญญัติว่า ถ้อยคำใดๆที่ผู้ต้องหาให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนก่อนที่จะดำเนินการตาม มาตรา 134/1 จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้นั้นไม่ได้⁶ แสดงว่าเจตนารมณ์ของกฎหมายมาตรานี้ประสงค์ให้การกระทำที่ฝ่าฝืนมาตรานี้มีผลเฉพาะในเรื่องของผลการรับฟังเป็นพยานหลักฐานเท่านั้น ส่วนการแจ้งสิทธิในการมีทนายความตามมาตรา 134/4(2) ผู้ต้องหา มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ แต่ไม่มีบทบัญญัติกำหนดให้ว่าหากผู้ต้องหาไม่มีทนายความหรือไม่สามารถหาทนายความได้เองเนื่องจากยากจนรัฐจะจัดหาให้หรือไม่ รวมทั้งกรณีหากผู้ต้องหาเป็นคนบกพร่องในความสามารถหรือเป็นคนพิการ เช่นตาบอด หูหนวก หรือมีความพิการทางสมอง ก็ยังไม่มีบทกฎหมายใดกำหนดให้ได้รับความช่วยเหลือจากทนายความไว้ชัดเจน ดังนั้นกรณีดังกล่าวจึงถือว่ายังไม่มีการคุ้มครองสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาอย่างแท้จริง

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 การให้ผู้เสียหายหรือพยานชี้ยืนยันตัวผู้ต้องหา⁷ ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวน

⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 84.

⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 134/1.

⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 131.

ที่นำมาใช้และศาลก็เคยรับฟังลงโทษจำเลยมาแล้ว ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 วรรคท้ายดังนั้น กระบวนการชี้ตัวผู้ต้องหาที่พนักงานสอบสวนได้ดำเนินในชั้นสอบสวนจึงมีความสำคัญที่พึงต้องกระทำด้วยความระมัดระวังและก่อให้เกิดความเป็นธรรมเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาอย่างแท้จริงแต่ตามบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 วรรคท้ายดังกล่าวกำหนดเพียงว่าในกรณีที่มีความจำเป็นต้องจัดให้ผู้เสียหายหรือพยานยื่นยันตัวผู้กระทำความผิดในชั้น จับกุมหรือชี้ตัวผู้ต้องหาในคดีอาญา ให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจหรือพนักงานสอบสวนจัดให้มีการยื่นยันตัวผู้กระทำความผิดหรือชี้ตัวผู้ต้องหาในสถานที่เหมาะสมและสามารถป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องหาเห็นตัวผู้เสียหายหรือพยาน โดยให้คำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เสียหายและพยาน⁸ โดยบทบัญญัติดังกล่าวมุ่งที่จะคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายหรือพยานมากกว่าผู้ต้องหา ดังนั้นสิทธิของผู้ต้องหาในการถูกชี้ตัวจึงควรได้รับความคุ้มครองมากขึ้นเพราะสามารถใช้เป็นพยานหลักฐานพิสูจน์ความผิดได้ ดังนั้นหากมีการชี้ตัวผู้ต้องหาทั้งในชั้นจับกุมหรือในชั้นสอบสวนกฎหมายจึงควรที่จะกำหนดให้ผู้ต้องหาสิทธิในการให้ทนายความเข้าดูแลให้คำปรึกษา และกรณีไม่สามารถจัดหาทนายความได้ควรที่รัฐจะต้องจัดหาทนายความเข้าคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในการชี้ตัวด้วยก็จะเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาอย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4.1.3 ปัญหาในชั้นร้องขอฝากขังต่อศาล

บทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 ได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่า ในกรณีที่ผู้ถูกจับไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวและมีเหตุจำเป็นเพื่อทำการสอบสวนหรือการฟ้องคดีให้นำตัวผู้ถูกจับไปศาลภายใน 48 ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับถูกนำตัวไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนตามมาตรา 83 และในกรณีความผิดอาญาที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไปจะมีโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตาม ศาลมีอำนาจสั่งขังหลายครั้งติดๆ กันได้แต่ครั้งหนึ่งต้องไม่เกินสิบสองวันและรวมกันต้องไม่เกินแปดสิบสี่วันแต่ในกรณีเมื่อศาลสั่งขังครบสี่สิบแปดวันโดยอ้างเหตุจำเป็นศาลจะขังต่อไปได้ก็ต่อเมื่อพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนได้แสดงถึงเหตุจำเป็นและนำพยานหลักฐานมาให้ศาลไต่สวนจนเป็นที่พอใจต่อศาลในการไต่สวนผู้ต้องหาสิทธิแต่งตั้งทนายความเพื่อแถลงข้อคัดค้านและซักถามพยานถ้าผู้ต้องหาไม่มีทนายความเนื่องจากยังไม่ปฏิบัติตามมาตรา 134/1 และผู้ต้องหาหรือของให้ศาลตั้งทนายความให้

จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่ากฎหมายได้กำหนดถึงกลไกในการคัดค้านการขอฝากขังของพนักงานอัยการหรือของพนักงานสอบสวนต่อศาล ทั้งที่ในความเป็นจริงสิทธิในการมี

⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 133.

ทนายความของผู้ต้องหาตามบทบัญญัติมาตราดังกล่าวผู้ต้องหาจะไม่ทราบถึงสิทธิของตนเองที่แต่งตั้งทนายความ เพื่อแถลงข้อคัดค้านและซักถามพยาน อีกทั้งตามบทบัญญัติมาตรา 87 ดังกล่าวก็ไม่ได้กำหนดให้ศาลมีหน้าที่แจ้งสิทธิแก่ผู้ต้องหาก่อนการไต่สวนว่าผู้ต้องหาสิทธิแต่งตั้งทนายความเพื่อแถลงข้อคัดค้านและซักถามพยานแต่อย่างใดและที่สำคัญตามความเป็นจริงในการพิจารณาคำร้องฝากขังของพนักงานอัยการและของพนักงานสอบสวนตามมาตรา 87 ศาลมักที่จะสอบถามพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนถึงเหตุผลการยื่นคำร้องขอฝากขังต่อเท่านั้น โดยไม่มีการแจ้งสิทธิหรือแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบว่าผู้ต้องหาสิทธิแต่งตั้งทนายความเพื่อแถลงข้อคัดค้านและซักถามพยานคดีแต่เพียงสอบถามผู้ต้องหาว่ามีข้อคัดค้านการขอฝากขังหรือไม่อย่างไรเท่านั้น อันเป็นการละเลยและกระทบสิทธิของผู้ต้องหา⁹ อีกทั้งบทบัญญัติมาตราดังกล่าวกฎหมายกำหนดให้ดำเนินการต่อเมื่อผู้ต้องหาร้องขอ ดังนั้นหากผู้ต้องหาไม่มีทนายความมาแต่ต้น ผู้ต้องหาอาจจะไม่สามารถทราบถึงสิทธิที่จะแต่งตั้งทนายความเพื่อแถลงข้อคัดค้านหรือซักถามพยานเนื่องจากกฎหมายมาตรานี้ไม่ได้กำหนดให้ศาลมีหน้าที่แจ้งสิทธิให้แก่ผู้ต้องหาทราบก่อนการไต่สวนแต่อย่างใด อีกทั้งถึงแม้กรณีที่ผู้ต้องหาจะทราบถึงสิทธิดังกล่าวแต่ผู้หาหา ก็ไม่สามารถจัดหาทนายความเองได้เพราะยากจน ดังนั้น บทบัญญัติตามมาตรา 87 ในส่วนของการไต่สวนคำร้องขอฝากขังของพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนดังกล่าวจึงยังไม่สอดคล้องและยังไม่เป็นหลักประกันเพียงพอในการคุ้มครองสิทธิในการมีทนายความของผู้ต้องหาแต่อย่างใด

ดังนั้น จึงควรมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 87 ในส่วนของการไต่สวนคำร้องขอฝากขังของพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนดังกล่าวโดยกำหนดให้ก่อนการไต่สวนคำร้องขอฝากขังของพนักงานอัยการหรือพนักงานสอบสวนกรณีดังกล่าวศาลจะต้องแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบว่าผู้ต้องหาสิทธิแต่งตั้งทนายความเพื่อแถลงข้อคัดค้านและซักถามพยานได้ และให้ศาลสอบถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการก็ให้ศาลตั้งทนายความให้แก่ผู้ต้องหา จึงจะเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้หาหากยิ่งขึ้นอย่างแท้จริง

4.2 ปัญหาสิทธิของผู้ต้องหาที่บกพร่องความสามารถหรือเป็นคนพิการในการได้รับความช่วยเหลือกฎหมายในคดีอาญา

หากกล่าวโดยสรุปสิทธิของผู้ต้องหาเมื่อได้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาแล้วผู้ต้องหาสิทธิและความช่วยเหลือทางกฎหมายดังต่อไปนี้

⁹ จาก สิทธิการมีทนายความของผู้ต้องหาเมื่อถูกดำเนินคดีอาญา (น.67), โดย พิเชษฐ คูหาทอง, 2555, เอกสารวิชาการ การอบรมหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง รุ่นที่16 วิทยาลัยการยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม.

1. สิทธิที่จะไม่ถูกจับกุม โดยไม่มีเหตุอันสมควร¹⁰
2. สิทธิที่ได้รับแจ้งจากตำรวจผู้จับว่า ถูกจับในความผิดอะไร และบอกถึงสิทธิต่างๆ ของตนซึ่งกฎหมายคุ้มครองให้¹¹
3. สิทธิที่จะไม่ตอบคำถามของตำรวจในการสอบสวน เว้นแต่คำถามที่ถามชื่อหรือที่อยู่ ของบุคคลนั้นเพื่อปฏิบัติตามกฎหมาย¹²
4. สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับ ชูเชิญ ทรมาน หรือวิธีหลอกให้รับสารภาพตามที่ถูกกล่าวหา หรือตอบคำถามที่เป็นผลเสียแก่ตนเอง หรือให้การในชั้นสอบสวน¹³
5. สิทธิขอประกันตัว และการเรียกประกันตัว เช่น ที่ดิน หรือเงินสด ตำรวจจะเรียกสูงเกินไปไม่ได้¹⁴
6. สิทธิตามรัฐธรรมนูญที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการหาทนายให้ ถ้าเป็นคนยากจนไม่มีทุนทรัพย์พอที่จะจัดหาทนายความสำหรับตนเองได้
7. สิทธิที่จะถูกควบคุมหรือขังเฉพาะที่กฎหมายอนุญาตให้ทำได้เท่านั้น และอาจร้องขอให้ปล่อยได้ถ้าถูกคุมขังที่ไม่ถูกต้อง
8. สิทธิที่ได้รับการบำบัดรักษาให้หายก่อนและหยุดการสอบสวนไว้ หากว่าเกิดวิกลจริตขึ้นขณะสอบสวนและไม่อาจต่อสู้คดีได้¹⁵

ในปัจจุบัน เนื่องจากผู้ต้องหาหรือผู้ถูกกล่าวหาได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นประธานแห่งคดี กล่าวคือ เป็นผู้ร่วมในการดำเนินคดีอาญาในฐานะเป็นบุคคล มิใช่เป็นวัตถุแห่งการชักฟอก ผู้ถูกกล่าวหาจึงมีสิทธิอย่างเต็มที่ในการต่อสู้คดีทั้งในทางกระทำ กล่าวคือ สิทธิที่จะอยู่ร่วมด้วยในการดำเนินคดี สิทธิในการมีทนาย และสิทธิในการให้การและการแก้ข้อกล่าวหา และสิทธิการอยู่เฉย อันหมายถึง การตัดสินใจของเขาจะถูกจำกัดมิได้ ซึ่งการเป็นประธานในคดีของผู้ถูกกล่าวหาในอันที่จะมีสิทธิต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ได้นั้น ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องมีสภาพร่างกายและจิตใจอยู่ในวิสัยที่จะสามารถรับรู้กระบวนการพิจารณาได้อย่างสมบูรณ์ตามสมควร¹⁶ กล่าวคือ ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องมีความสามารถในการต่อสู้คดี (competency to stand trail) อันเป็นรากฐานแห่งสิทธิทั้งหลาย

¹⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 78,79,80.

¹¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 83.

¹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 134.

¹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 135.

¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 106-119 ทวิ.

¹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 14.

¹⁶ จาก ฐานะของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา (น. 98-99), โดย คณิต ณ นคร, 2529, บทบัญญัติ, 42, 2

ของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา ฉะนั้นการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ถูกกล่าวหาที่มีความพิการทั้งทางการมองเห็น ความพิการทางการได้ยินหรือการสื่อความหมาย ความพิการทางร่างกายหรือการเคลื่อนไหว ความพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรม หรือความพิการทางสติปัญญาหรือการเรียนรู้ นั้น พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ทนายความ และศาล จะต้องตระหนักและให้ความสำคัญในปัญหาเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาเหล่านี้เป็นพิเศษ เนื่องจากความพิการเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ความสามารถในการรับรู้และการตัดสินใจของผู้ถูกกล่าวหาคลาดเคลื่อนจากที่ควรจะเป็น (distortive accused or defendant's judgement)

ซึ่งผู้เขียนได้กล่าวถึงบทบัญญัติต่างๆ ของประเทศไทยที่ให้การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่เป็นคนพิการนั้น ไว้ในบทที่ 2 แล้ว แต่คงบัญญัติไว้เพียงกว้างๆ มิได้ให้การคุ้มครองอย่างเฉพาะเจาะจงและครบทุกประเภทความพิการ กล่าวคือ มีเพียงการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ต้องหาที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 13 วรรคสาม และความพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 เท่านั้น และนอกจากนี้ บทบัญญัติในปัจจุบันยังมิได้ให้การคุ้มครองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ต้องหาที่มีความพิการอย่างสมบูรณ์ เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ผู้เขียนจะทำการศึกษายกบทบัญญัติของประเทศไทยที่ให้การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาที่มีความพิการในแต่ละประเภทที่มีอยู่ และนำหลักสากลในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ต้องหาที่เป็นคนพิการในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับบทบัญญัติแห่งกฎหมายไทย เพื่อให้ความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นคนพิการในแต่ละประเภทได้รับความคุ้มครองอย่างถูกต้องและเหมาะสม

ดังนั้น จากการพิจารณาความสามารถในการต่อสู้คดีของคนพิการทางร่างกายหรือการเคลื่อนไหว นั้น ไม่ทำให้ความสามารถในการเข้าใจข้อกล่าวหาอันเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134¹⁷ ของเขาเหล่านั้นลดลง มีเพียงแต่การพิจารณาถึงการให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นพิเศษเพื่อที่จะให้การดำเนินคดีอาญาแก่เขาเหล่านั้นเป็นไปอย่างเสมอภาคยิ่งขึ้น

การให้ความช่วยเหลือพิเศษแก่ผู้ต้องหาที่มีความพิการทางร่างกายหรือการเคลื่อนไหว โดยศึกษายกบทบัญญัติกฎหมายของสหรัฐอเมริกา ที่ให้ความช่วยเหลือพิเศษแก่ผู้ต้องหาที่มีความพิการทางกายที่อาจทำคำให้การเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ในรัฐอลิโนยส์ ศาลอาจยอมฟังพยานบอกเล่าหรือคำเบิกความที่เป็นลายลักษณ์อักษรในเรื่องรองลงมา เช่น คำให้การเพื่อก่อตั้งประเด็นต่อสู้เรื่องการครอบครองวัตถุพยาน หลักฐานทางกายภาพ รายงานจากห้องปฏิบัติการ การรับรอง

¹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา , มาตรา 134.

บันทึกที่บันทึกโดยเจ้าหน้าที่ผู้รายงาน ศาล และรายงานทางธุรกิจและเอกสารมหาชนด้วย¹⁸ และประเด็นในส่วนที่เกี่ยวกับการได้รับการพิจารณาพิเศษที่เกี่ยวกับเงื่อนไขของการได้รับการปล่อยชั่วคราวนั้น บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 108 ที่ได้บัญญัติในส่วนที่เกี่ยวกับเงื่อนไขในการขอปล่อยชั่วคราวนั้น คงบัญญัติเพียงเงื่อนไขในการปล่อยชั่วคราวโดยการพิจารณาจากความหนักเบาแห่งข้อหาหรือพยานหลักฐานที่นำมาสืบแล้วมีเพียงใดหรือ ผู้ต้องหา น่าจะหลบหนีหรือไม่ หรือ ภัยอันตรายหรือความเสียหายที่จะเกิดจากการปล่อยชั่วคราวมีเพียงใดหรือไม่ หรือ ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องขังตามหมายศาล ถ้ามีคำคัดค้านของพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือโจทก์ แล้วแต่กรณี ศาลพึงรับประกอบการวินิจฉัยได้ ซึ่งในกฎหมายไทยนั้นยังไม่มีบทบัญญัติที่พิจารณาถึงเงื่อนไขในการปล่อยชั่วคราวของผู้ต้องหาที่มีความพิการทางร่างกายหรือพิการทางการเคลื่อนไหวเป็นหลัก ทำให้การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาที่มีความพิการนี้ยังไม่เหมาะสม เพราะการสั่งคุมขังระหว่างที่มีการสอบสวน อาจส่งผลกระทบต่อสภาพร่างกายและสุขภาพของผู้ต้องหารวมไปถึงความไม่สะดวกในการดำเนินชีวิตอย่างปกติของผู้ต้องหาที่มีความพิการทางร่างกายหรือการเคลื่อนไหวมากกว่าคนธรรมดา และไม่ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่จะนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษเพื่อเป็นการแก้ไขเยียวยาพฤติกรรมและไม่กระทำความผิดซ้ำอีกทั้งผู้ต้องหาที่มีความพิการทางร่างกายหรือการเคลื่อนไหวยังคงได้รับการสันนิษฐานไว้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ดังนั้นการคุมขังในชั้นสอบสวนย่อมเป็นการกระทำที่ขัดต่อหลักการได้รับการสันนิษฐานไว้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จึงกว่าจะมีคำพิพากษาตัดสินว่าเป็นผู้กระทำความผิดจริง¹⁹

ประเด็นต่อมา เรื่องความพิการทางการมองเห็น โดยในการดำเนินคดีต่อคนพิการที่มีความบกพร่องในการมองเห็นนั้น ย่อมส่งผลถึงความสามารถในการต่อสู้คดีของคนพิการทางการมองเห็นเป็นอย่างมาก เพราะคนพิการไม่สะดวกในการเดินทางเพื่อมาให้ปากคำที่สถานีตำรวจได้เองเนื่องจากตาบอดมองไม่เห็น ในปัจจุบันยังไม่มีบทบัญญัติที่ให้การช่วยเหลือเป็นพิเศษและยังไม่สามารถที่จะสร้างหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาที่มีความพิการทางการมองเห็นไว้

¹⁸ มาตรา 104-25 Illinois Criminal Law and Procedure (a) As provided for in paragraph (a) of Section 104-23 and subparagraph (1) of paragraph (b) of Section 104-23 a hearing to determine the sufficiency of the evidence shall be held. Such hearing shall be conducted by the court without a jury. The State and the defendant may introduce evidence relevant to the question of defendant's guilt of the crime charged.

The court may admit hearsay or affidavit evidence on secondary matters such as testimony to establish the chain of possession of physical evidence, laboratory reports, authentication of transcripts taken by official reporters, court and business records, and public documents.

¹⁹ จาก การคุ้มครองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นคนพิการในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น.104), โดยชุติมาชนันท์ บริสุทธิ์, 2551, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อย่างชัดเจน กล่าวคือ เพื่อให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม การให้ความสำคัญเกี่ยวกับความถูกต้องแท้จริงของคำให้การของผู้ต้องหาที่ได้ให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวน และเจ้าพนักงานได้ทำการบันทึกคำให้การนั้นไว้²⁰

ดังนั้นการรับรองข้อเท็จจริงที่ผู้ต้องหาที่มีความพิการทางการมองเห็นได้ให้การไว้ต่อพนักงานสอบสวนไว้ จึงควรจัดให้มีผู้เชี่ยวชาญทางด้านอักษรเบลล์เพื่อให้ผู้ต้องหาสามารถตรวจสอบคำให้การที่ตนได้ให้กับพนักงานสอบสวนในชั้นสอบปากคำ โดยรัฐเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้แก่ผู้เชี่ยวชาญ อันเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งมลรัฐอิลลินอยส์ที่ให้ความช่วยเหลือพิเศษแก่ผู้ต้องหาที่มีความพิการทางการมองเห็น²¹ พร้อมทั้งมีบุคคลที่ผู้ต้องหาไว้วางใจเข้าฟังการสอบสวนเพื่อเป็นการสร้างหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีว่าการดำเนินคดีของเขาจะเป็นไปอย่างบริสุทธิ์ เช่นเดียวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาที่เป็นเด็ก

กรณีต่อมา ในเรื่องความพิการทางการได้ยินหรือการสื่อความหมายผู้ต้องหาที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมายนั้น มักต้องเผชิญกับปัญหาในการดำเนินคดี เช่น การสื่อสารกับพนักงานสอบสวนและการเบิกความต่อศาล ซึ่งในปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ

²⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 134.

²¹ มาตรา 104-22 Illinois Criminal Law and Procedure. Trial with special provisions and assistance

(a) On motion of the defendant, the State or on the court's own motion, the court shall determine whether special provisions or assistance will render the defendant fit to stand trial as defined in Section 104-10.

(b) Such special provisions or assistance may include but are not limited to:

(1) Appointment of qualified translators who shall simultaneously translate all testimony at trial into language understood by the defendant.

(2) Appointment of experts qualified to assist a defendant who because of a disability is unable to understand the proceedings or communicate with his or her attorney.

(c) The case may proceed to trial only if the court determines that such provisions or assistance compensate for a defendant's disabilities so as to render the defendant fit as defined in Section 104-10. In such cases the court shall state for the record the following:

(1) The qualifications and experience of the experts or other persons appointed to provide special assistance to the defendant;

(2) The court's reasons for selecting or appointing the particular experts or other persons to provide the special assistance to the defendant;

(3) How the appointment of the particular expert or other persons will serve the goal of rendering the defendant fit in view of the appointee's qualifications and experience, taken in conjunction with the particular disabilities of the defendant; and

(4) Any other factors considered by the court in appointing that individual.

อาญาของไทยมาตรา 13 วรรคสาม ได้บัญญัติการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่มีความพิการทางการได้ยินหรือการสื่อความหมายดังกล่าวไว้ทั้งในชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณา กล่าวคือ การให้การคุ้มครองสิทธิในการได้รับการจัดหาล่ามภาษามือ โดยรัฐจัดหาให้ นั่น แต่อย่างไรก็ตามยังมีสภาพปัญหาในแต่ละขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรมซึ่งต้องได้รับการแก้ไขให้เหมาะสมและเป็นธรรมด้วย

แม้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 13 วรรคสาม ได้ให้การคุ้มครองผู้ต้องหาที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย โดยการจัดหาล่ามภาษามือหรือวิธีการอื่นใดเพื่อให้ผู้ต้องหาสามารถต่อสู้คดีได้อย่างสมบูรณ์ แต่กฎหมายดังกล่าวยังไม่มีบทบัญญัติที่ให้การช่วยเหลือจากนายความเพื่อให้ความช่วยเหลือและแนะนำผู้ต้องหาในการต่อสู้คดีดังเช่นประเทศเยอรมันตะวันตก ที่ได้บัญญัติให้รัฐต้องจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยคดีอาญาที่เป็นใบ้หรือหูหนวกไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 140 วรรค 4²² ซึ่งบทบัญญัติของไทยในปัจจุบันยังไม่มีบทบัญญัติดังกล่าว และบทบัญญัติที่ให้การคุ้มครองซึ่งความลับในการแปลคำให้การในระหว่างได้รับการช่วยเหลือปรึกษาของผู้ต้องหากับทนายความ ดังเช่นในประเทศสหรัฐอเมริกาที่ได้บัญญัติการรับรองสิทธิดังกล่าวไว้แม้ว่าไม่มีล่ามอยู่ด้วยก็ตามในส่วนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยมาตรา 14 ที่ให้การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาที่มีความพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรมที่มีความวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ แต่มาตราดังกล่าว ไม่ได้ให้การคุ้มครองถึงในเรื่องสิทธิในการต่อสู้คดีของเขาเหล่านั้นอย่างสมบูรณ์ในทุกขั้นตอน ดังนี้ผู้เขียนได้ทำการศึกษาถึงบทบัญญัติที่ให้การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ต้องหาที่เป็นคนพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรมของต่างประเทศ เปรียบเทียบบทบัญญัติกฎหมายไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันดังนี้

โดยในการคำนึงคดีแก่ผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน การพิจารณาความเหมาะสมและความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาเกี่ยวกับเงื่อนไขทางด้านจิตใจและการให้ความคุ้มครองในเรื่องคำให้การระหว่างการตรวจสอบหรือการรักษาหากมีสภาพร่างกายไม่เหมาะสมนั้น บทบัญญัติดังกล่าวให้ความสำคัญตั้งแต่ขั้นตอนแรกในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาที่มีความพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรม โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมของสภาพจิตใจก่อน เพื่อพิจารณาถึงความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหา พร้อมการทำรายงานการตรวจสอบความพิการทางด้านจิตใจที่อาจส่งผลต่อคำให้การพร้อมให้ความคุ้มครองในเรื่องการพิจารณาว่าหลังจากที่ได้รับรายงานว่าผู้ต้องหามีความผิดปกติทางสภาวะทางจิตใจ ผู้ต้องหามีความเหมาะสมหรือไม่ หากผู้ต้องหาไม่มีความเหมาะสมที่จะต่อสู้คดีย่อมได้รับสิทธิในการรักษาพร้อมกับรายงานความลับหน้า

²² The German code of criminal Procedure , London: Sweet & Maxwell, 1965, pp. 79-83

ของการรักษาและรายงานต่อศาลเพื่อจะทำการนัดพิจารณาอีกครั้งว่าการดำเนินการรักษา โดยมี คณะลูกขุนเพื่อร่วมทำการตัดสิน รวมไปถึงการพิจารณาในเรื่องของยาที่จะนำมารักษาจะต้องมี ปริมาณที่เหมาะสมอันไม่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ต้องหา และสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดี ด้วยระเบียบและความช่วยเหลือพิเศษ เช่น สิทธิที่จะได้รับการปล่อยชั่วคราว ทั้งในส่วนที่มีความ บกพร่องทางจิตใจ และหากผู้ต้องหาไม่มีความเหมาะสมในการที่จะดำเนินคดีได้ภายใน 1 ปี นับแต่ วันที่พบความไม่เหมาะสม อาจมีการพิจารณาในเรื่องการปล่อยตัวได้ กล่าวคือ ภายใน 120 วัน นับแต่วันที่ได้ยื่นคำร้องให้มีการพิจารณาปล่อยตัว รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือพิเศษ ไม่ว่าจะเป็น เรื่องของการไม่ต้องรับโทษประหารชีวิต หรืออาจเปลี่ยนโทษจำคุกเป็นเข้าสู่อุ้งไก่ หรือนำเข้า ไปสู่กรมสุขภาพจิตและจัดให้มีการแต่งตั้งทนายความเพื่อให้เกิดความเหมาะสมได้

อย่างไรก็ตาม หากนำมาเปรียบเทียบกับบทบัญญัติแห่งกฎหมายไทยแล้ว การพิจารณา ความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหา ก็พอจะสรุปได้ว่า ในชั้นสอบสวนผู้ต้องหาจะต้องเข้าใจ ได้ว่าตนกำลังถูกดำเนินคดีอาญา และเข้าใจถึงผลที่อาจได้รับจากการดำเนินคดีที่กระทำกับตน ได้ และที่สำคัญต้องมีความสามารถที่จะปรึกษารวมถึงให้ความร่วมมือกับทนายความของตนเองในการ ต่อสู้คดี เช่น การให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเท็จจริงแก่ทนายความ รวมถึงสามารถที่จะให้ปากคำต่อ เจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือเลือกที่จะรับสารภาพหากเห็นว่าเป็นหนทางที่ดีกว่าได้²³ อย่างไรก็ตามอาจเกิด ความไม่แน่นอนขึ้นในทางปฏิบัติและไม่อาจนำไปใช้อ้างอิงในการดำเนินคดีได้ ผู้เขียนมีความเห็น ว่าควรออกกฎหมายมากำหนดหลักเกณฑ์เพื่อบ่งชี้ถึงเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้พิการ ทางจิตใจหรือพฤติกรรม เพื่อจะสามารถนำไปประกอบในการดำเนินคดีได้และเพื่อจะได้หาวิธีการ ดำเนินกระบวนการพิจารณาแก่ผู้ต้องหาที่มีความพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรมที่สามารถต่อสู้คดีได้ อย่างเหมาะสม เพราะผู้ต้องหาที่มีความพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรมซึ่งสามารถต่อสู้คดีได้จะต้อง มีมาตรการทางกฎหมายให้ความคุ้มครองไว้เป็นพิเศษ เพราะแม้จะมีความสามารถในการต่อสู้คดีได้ แต่ก็ไม่สามารถทำได้เทียบเท่ากับคนปกติ ถ้าดำเนินการสอบสวนไปโดยไม่มีการให้ความ ช่วยเหลือคุ้มครองผู้ต้องหาที่เป็นคนพิการย่อมเป็นการกระทบสิทธิของผู้ต้องหา ทำให้ไม่สามารถ ต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเรื่องดังกล่าวมีแนวความคิดในการให้ความคุ้มครองเช่นเดียวกับการให้ ความคุ้มครองเด็กในการดำเนินคดีอาญา แต่ในปัจจุบันกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยคง มีเพียงการแก้ไขเพิ่มเติมเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองในการดำเนินคดีกับเด็กเท่านั้น ใน ส่วนของผู้พิการทางจิตยังไม่มียกเว้นให้เลยแต่อย่างใด ด้งนั้น สมควรแก้ไข เพิ่มเติมกฎหมายให้มีมาตรการคุ้มครองในการดำเนินคดีให้ครอบคลุมถึงผู้พิการทางจิตใจหรือ

²³ จาก *นิติเวชศาสตร์ ตำราเวชศาสตร์* (น. 469), โดยมานิต ศรีสุรภานนท์ และจาดุรงค์ กั้นชัย, 2542, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: แสงศิลป์.

พฤติกรรมด้วย โดยการจัดให้มีผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความเข้าใจกฎหมายหรือทนายความเข้าร่วมในการสอบสวนเพื่อทำหน้าที่พิทักษ์สิทธิของผู้ต้องหาที่เป็นคนพิการ โดยอาจเพิ่มเติมในบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองแก่เด็กให้ครอบคลุมถึงผู้พิการทางจิตใจหรือพฤติกรรมเช่นเดียวกัน หรือแยกออกมาเป็นบทบัญญัติต่างหากขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของการดำเนินคดีในประเทศไทย

ในส่วนของสถานที่ที่ควบคุมตัวผู้ต้องหาซึ่งเป็นผู้พิการทางจิตใจหรือพฤติกรรมนั้น ควรจัดให้มีสถานที่สำหรับควบคุมตัวขึ้น โดยเฉพาะ ซึ่งอาจเทียบเคียงได้จากการดำเนินคดีอาญากับเด็กตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 50 ที่บัญญัติให้พนักงานสอบสวนต้องถามปากคำผู้ต้องหาที่เป็นเด็กหรือเยาวชนให้เสร็จภายใน 24 ชั่วโมง และไม่ให้ความคุมตัวเด็กไว้ที่สถานีตำรวจ แต่เมื่อสอบปากคำเสร็จแล้วให้ส่งตัวเด็กไปยังสถานพินิจโดยทันที²⁴ จากบทบัญญัตินี้ดังกล่าวควรจะเป็นแนวทางในการให้ความคุ้มครองผู้ที่มีความพิการทางจิตซึ่งตกเป็นผู้ต้องหา โดยกำหนดห้ามมิให้พนักงานสอบสวนควบคุมตัวผู้ที่มีความพิการทางจิตไว้เกินกว่า 24 ชั่วโมง เมื่อสอบปากคำเสร็จเรียบร้อยแล้วให้นำตัวมาควบคุมไว้ในสถานที่ที่จัดไว้โดยเฉพาะ ซึ่งเป็นไปตามหลักของมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoner 1955) ที่กำหนดไม่ให้คุมขังผู้ที่มีความพิการทางจิตไว้ในเรือนจำ แต่ให้ส่งตัวไปรับการรักษาหรืออยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมโดยทันที ตามกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน มีพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ที่บัญญัติเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไว้ โดยกำหนดให้มีการตรวจอนามัยผู้ต้องขังที่เข้าพนักงานเรือนจำได้รับตัวไว้ใหม่ในวันรับตัว หากพบว่าผู้ต้องขังคนใดเป็นผู้พิการก็ให้พิจารณาส่งตัวไปรับการรักษาเสียก่อน แต่การฝากขังก่อนยื่นฟ้องคดีต่อศาลเช่นนี้ผู้ต้องขังยังไม่มีฐานะเป็นจำเลย จึงไม่สมควรและไม่จำเป็นที่จะส่งผู้พิการทางจิตไปควบคุมตัวไว้ในเรือนจำดังเช่นผู้ต้องหาทั่วไป การส่งตัวผู้ต้องหาที่

²⁴ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 มาตรา 50 วรรคแรก ความว่าภายใต้บังคับบทบัญญัติเกี่ยวกับการเปรียบเทียบคดีอาญาเมื่อมีการจับกุมเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดและคดีนั้นจะต้องได้ รับการพิจารณาพิพากษาในศาลเยาวชนและครอบครัว ให้เจ้าพนักงานผู้จับกุมหรือควบคุมเด็กหรือเยาวชนนั้นแจ้งการจับกุมหรือควบคุมไปยังผู้อำนวยการสถานพินิจที่เด็กหรือเยาวชนนั้นอยู่ในเขตอำนาจตลอดจนบิดามารดาผู้ปกครองหรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนนั้นอาศัยอยู่โดยไม่มีชักช้าในกรณีเช่นว่านี้พนักงานสอบสวนจะต้องถามปากคำเด็กหรือเยาวชนให้เสร็จภายในเวลาสี่สิบสี่ชั่วโมง นับแต่เวลาที่เด็กหรือเยาวชนนั้นมาถึงสถานที่ทำการของพนักงานสอบสวนเมื่อพนักงานสอบสวนถามปากคำเด็กหรือเยาวชนแล้วให้ส่งตัวเด็กหรือ เยาวชนนั้น ไปยังสถานพินิจผู้อำนวยการสถานพินิจดังกล่าวจะควบคุมเด็กหรือเยาวชนนั้นไว้ยังสถานพินิจหรือจะปล่อยชั่วคราวโดยมอบตัวเด็กหรือเยาวชนให้แก่บิดามารดาผู้ปกครองหรือบุคคลที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่โดยไม่มี ประกันหรือมีประกันหรือมีประกันและหลักประกันก็ได้หรือจะมอบตัวเด็กหรือเยาวชนไว้กับบุคคลหรือองค์กรที่เห็นสมควรก็ได้

ทราบมาตั้งแต่ต้นแล้วว่ามีความพิการทางจิตใจไปยังเรื้อนจำ ภายหลังเมื่อแพทย์ตรวจพบแล้วว่ามีความพิการทางจิตก็ต้องส่งตัวออกมาการรักษาอีก ซึ่งเป็นการซ้ำซ้อน²⁵

อย่างไรก็ตาม สิทธิของผู้ต้องหาที่เป็นคนพิการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 นี้หากมิได้มีการปฏิบัติตามบทบัญญัติดังกล่าวทั้งในชั้นสอบสวนเสียก่อน ย่อมทำให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่ก็คงเทียบไม่ได้กับการที่ผู้ต้องหาเหล่านั้นต้องสูญเสียอิสรภาพไปโดยไม่ได้รับความคุ้มครองและไม่ได้รับความเป็นธรรมในการต่อสู้คดี ทั้งยังทำให้เสียหายต่อกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบอีกด้วย

²⁵ จาก การคุ้มครองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นคนพิการในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น.104), โดย ชุตินันท์ บริสุทธิ, 2551, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.